

Бутиліна О.В. Студентство як субпрофесійна група [Текст] / О.В. Бутиліна // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: зб. наук. пр. ДонДУУ, Серія «Соціологія». – Донецьк: ДонДУУ, 2011. – Т.ХІІ. Вип. 211–С. 114-120.

УДК 316.344.34:378.2

Бутиліна О.В. Бутылина Е.В. Butylina O.

СТУДЕНТСТВО ЯК СУБПРОФЕСІЙНА ГРУПА

СТУДЕНЧЕСТВО КАК СУБПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ГРУППА

STUDENTS AS SUB-PROFESSIONAL GROUP

У статті розкривається поняття субпрофесійності. Аналізується студентство як субпрофесійна група. Описано три моделі просування студентів у напрямку до професійної групи. Сформульовано напрямки роботи ВНЗ щодо попередження негативних тенденцій у студентському середовищі.

В статье раскрывается понятие субпрофессиональность. Студенчество анализируется как субпрофессиональная группа. Описаны три модели продвижения студентов в направлении профессиональной группы. Сформулированы направления работы ВУЗа относительно предупреждения негативных тенденций в студенческой среде.

Summary. The conception of sub-professional is revealed in article. The students are analyzed like sub-professional group. Three models of students' progress at the direction of professional group are described. The directions of work of higher educational establishment relatively warnings of bed displaying at the students' surroundings are formulated.

Ключові слова: студентство, субпрофесійна група, маргінальність, професійна маргінальність, периферійність, відчуження, моделі просування студентів у напрямку до професійної групи.

Студентство як особлива соціальна спільнота завжди викликала до себе жвавий інтерес з боку дослідників різних галузей науки. Це обумовлено цілим

рядом специфічних ознак, притаманних представникам даної групи. І в першу чергу, це такі її якості як, прагнення незалежності, мобільність (нестійкість) свідомості тощо. Для нас уявляє інтерес вивчення невизначеності соціально-професійного статусу студентства тобто її субпрофесійне становище.

Аналізу соціального становища і професійних орієнтацій молоді присвячено чимало робіт, серед них праці О. Балакіревої, О. Омельченко, Н. Паніної, Г. Чередниченко. Деякі дослідники звертають увагу на проблеми соціального самопочуття молоді, особливості формування її субкультури. У якості окремого об'єкта дослідження виступає студентство в роботах А. Лантух, Л. Сокурянської, Н. Федоренка, І. Харченко, І. Шепеленко, С. Щудло, М. Яковенко та ін.

Субпрофесійний статус студентства розкривається в публікаціях деяких дослідників. Так, наприклад О. Балакірева, характеризуючи різні вікові групи молоді, зазначає, що «зусилля [студентської молоді] мають бути спрямовані на підвищення кваліфікації, наближення її до спеціальності, яка здобувається» [3, с. 71]. Підкреслюється тимчасова непричетність студентства до стійких соціально-професійних спільнот. Авторка монографії «Молодь Росії: соціальні орієнтації та життєві шляхи» Г. Чередниченко вважає, що студентська молодь знаходиться у стані «соціально-професійної «незрілості» [5, с. 452]. Ідея віддаленості студентства від реальних професійних груп добре представлена в науковій літературі, проте субпрофесійність студентів ще ніколи не розглядалась через професійну маргінальність.

Як зазначає Л. Сокурянська «...професія, професійна діяльність і сьогодні уявляє найважливішу сферу самореалізації особистості, вищу форму її соціальності» [2, с. 327]. Саме тому, вважаємо, що питання вивчення способів наближення студентів до професійної групи уявляє особливий інтерес і обумовлює актуальність даної проблеми.

Отже, основною метою статті є визначення сутності субпрофесійного положення студентства для чого ми здійснимо спробу змоделювати шляхи просування студентів у напрямку до професійної групи та запропонуємо деякі

рекомендацій для більш ефективного управління навчальним процесом та роботи ВНЗ у цілому.

Незважаючи на свою внутрішню неоднорідність (студенти мають різні життєві цінності, належать до різних субкультур, вони вихідці з різних сімей, мешкають у різних населених пунктах), ми схильні аналізувати студентство як однорідну (субпрофесійну) групу, адже є фактор, що об'єднує їх у певну цілісність — це загальний інтерес стати професіоналом та приєднатись до соціально-професійної групи.

Студентство як особлива соціальна група має певні властивості, зумовлені нестійким, перехідним маргінальним статусом. Молода людина відчуває подвійний тиск маргінальності — «загальної», що зокрема, пов'язана з розривом зв'язків зі своєю соціальною базою, вихідцем з якої вона є (сім'єю, територіальною, культурною спільнотою тощо), і професійної — непричетністю до певної стабільної соціально-професійної групи. Ми вважаємо, що маргінальність виступає сутнісною характеристикою студентства.

Молодь, що навчається, рухається шляхом набуття знань і навичок, інтегрується у соціум. Ця дорога є непростою. Вона передбачає не тільки засвоєння правил та виконання вимог соціального оточення, але й виробітку власної позиції, формування світогляду. Просування означеним шляхом пов'язано з долаттям певних «перешкод». Ці бар'єри вибудовують різноманітні групи суспільства, які схильні приймати у свою систему тільки тих, хто володіє певним об'ємом дефіцитних ресурсів (ефект соціального виключення). Вимоги до «неофітів» можуть бути різними, наприклад, оцінка рівню знань та професіоналізму, досвід, володіння власністю, організаторські здібності, освіта, ціннісні орієнтації особистості тощо.

Студентство об'єктивно займає позиції, які суттєво віддалені від умовного «ядра» професійної площини отже, ця група знаходиться у пограничному, периферійному, маргінальному положенні відносно інших соціально-професійних спільнот.

Сучасна вища школа на відміну від системи середньої освіти виконує дві основні функції — загальноосвітню і функцію професійної підготовки. В умовах комерціалізації навчання посилилася тенденція умовного розходження у соціальному просторі цих двох векторів вищої школи, коли випускники формально отримують дипломи про вищу освіту, але за різних причин та обставин не стають професіоналами. Так чи інакше, але друга функція розрахована на те, що випускники освітніх закладів можуть поповнити лави професійних груп, маючи певну суму теоретичних знань і практичних навичок у тій чи іншій галузі економіки. Чи можемо ми студентів, особливо молодших курсів, називати професіоналами? Звісно, ні. Але і відмовляти майбутнім інженерам, юристам, медикам, соціологам у праві вважати дотичними до своїх професій також не є правильним по суті. Тут є певне теоретичне протиріччя, що може бути усунено в разі, якщо ми будемо характеризувати студентів як групу субпрофесіоналів.

Період навчання у вищому закладі освіти — підготовча стадія до майбутньої професійної діяльності, що пов'язана з процесом професіоналізації особистості. Це є період первинної професіоналізації (за термінологією В. Погрібної), що «охоплює здобуття професійних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного початку професійної діяльності, тобто опанування спеціальності» [1, с. 89]. Отже, можна говорити, що студенти з перших кроків у вищій школі набувають статус субпрофесійної групи. Цей статус є, скоріше, неформальним, він виникає у громадській думці, є оцінкою оточення майбутніх перспектив конкретної особистості щодо працевлаштування і шансів на професійну кар'єру. Цей статус, на нашу думку, має як суб'єктивну (громадська думка), так і об'єктивну складову (онтологічні властивості особистості майбутнього фахівця).

Субпрофесійність є певною доволі рухливою ознакою усіх без винятку студентів. Субпрофесіонали є ті, хто знаходиться на певній стадії професійної зрілості, але відповідні особи фактично не займаються професійною діяльністю як такою. Результатом професійної діяльності є створення, за термінологією К.

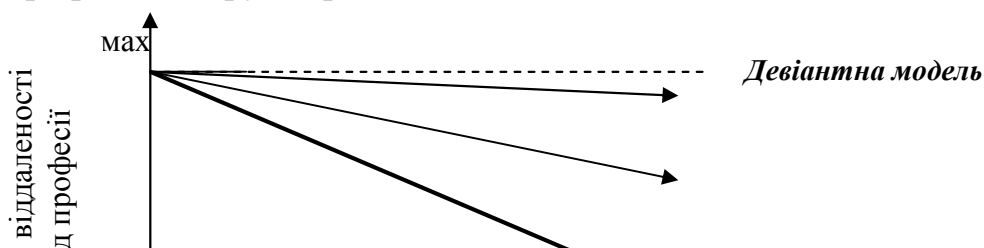
Маркса, певних вартостей, це можуть бути речі, послуги, інтелектуальний продукт, які можна реалізувати на ринку. Основний вид студентської діяльності є іншим, вони фактично займаються саморозвитком, самовдосконаленням, працюють «на себе». Але це не заперечує зв'язок з майбутньою професією. Причетність до майбутньої професії може виражатися у різні способи. Поступова зміна світогляду, який є властивим для представників конкретної професії, набуття певних експертних знань і навіть можливість їх реалізації у межах виробничої практики, неповної професійної зайнятості, соціальні контакти і зв'язки з професіоналами. До речі, доволі розповсюдженим є практика (або спроби) працевлаштування студентів старших курсів за майбутньою спеціальністю. В той же час субпрофесійність є станом певного відчуження від професії та «справжніх» професіоналів.

Першим кроком до професіоналізації, перетворення студента у професіонала є професійний вибір. Цей процес є дуже важливим, оскільки заснований на узгодженні аксіологічних (особистісні цінності й оцінки певної професії), когнітивних (рівень знань та загальна підготовка) та поведінкових (реальних кроків, дій щодо отриманні певної професії) складових особистості майбутніх спеціалістів. Професійний вибір реалізується у декілька етапів. На першому етапі відбувається аналіз альтернатив напрямків професійної підготовки підчас якого координуються внутрішні потяги, схильності та бажання молодшої особи й наміри та можливості батьків. Частіше останні значно корегують плани молоді. Це один з найскладніших етапів, бо є потенційно конфліктним. Протиріччя між вибором молодшої людини та вибором батьків може приймати різні форми (від «уходу в себе» особи до гострого конфлікту), адже сім'я є одним з визначальних інститутів соціалізації студентства. Другий етап професійного вибору — прийняття рішення про майбутню професію, а потім про ВНЗ, де молода людина буде оволодівати спеціальними знаннями. У реаліях сучасного українського суспільства часто ця логіка порушується, оскільки на перший план виходять ресурси батьків (зв'язки, знайомства, гроші, авторитет тощо), що й визначають спочатку вибір ВНЗ, а вже потім напрямок

підготовки й спеціалізації. Тут значно диференціюються життєві шляхи молоді. На третьому етапі відбувається так би мовити «інституціоналізація» вибору. Молода людина вступає до вищого навчального закладу та отримує формальну ознаку приналежності до студентського співтовариства. Для когось це жаданий крок до омріяної професії, хтось, підкорившись рішення батьків приїде у вищий заклад освіти здобувати професію, яка йому не подобається, а дехто, слабо усвідомивши цей вибір, буде тільки-но знайомитись з майбутньою професією, бо майже нічого про неї не знає. Проте всі вони вже на початку навчання вважають себе професіоналами в обраній сфері. Об'єктивно, першокурсники ще максимально віддалені від майбутньої професії. Вони не мають у власному запасі тих необхідних ресурсів, з якими могли вийти у поле конкурентної боротьби на ринку праці. Можна сказати, що об'єктивно відбувається маргіналізація студентів, як природний процес переходу молодої людини у новий для неї статус — майбутнього спеціаліста, як перший крок до професіоналізації. Подолання маргінальності студентства відбувається в стінах ВНЗ. Цей період важливий з декількох причин. По-перше, у вищому закладі освіти відбувається інтенсивна соціалізація молодої людини через засвоєння нових норм, соціальних ролей, правил поведінки, цінностей тощо. По-друге, молода особа починає наближуватись до майбутньої професії, тобто відбувається професійна орієнтація, через вивчення відповідних наукових дисциплін, виконання практичних завдань, проходження практики. По-третє, розширюється коло соціальних зв'язків, дещо змінюється світогляд, формуються нові потреби й цінності.

Проте, не завжди всі однаково наближаються до майбутньої професії. Вже з початкових курсів відбувається диференціація напрямів «вростання» у професію та входження у професійну сферу. Виникають різні варіанти просування молодої людини у межах професійної площини.

Ми можемо описати 3 моделі просування студентів у напрямку до професійної групи (рис. 1).

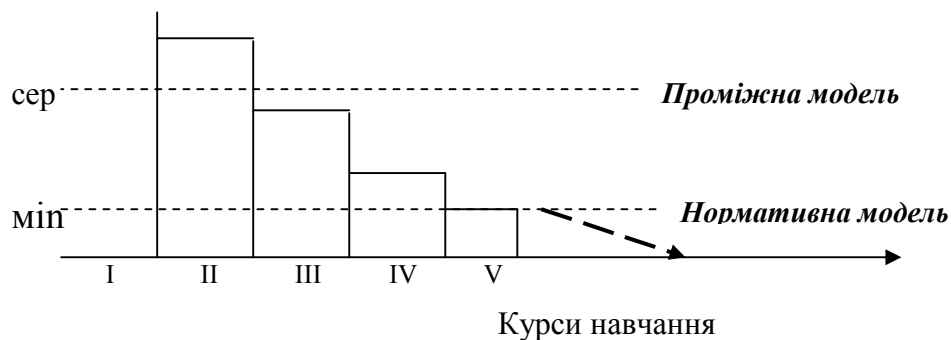

Рисунок 1.

Нормативна модель передбачає поступове зниження рівню віддаленості від професії студентів відповідно до переходу їх на старші курси навчання.

Вчорашні абітурієнти, які перетворились на студентів, повинні не тільки прилаштуватись до нового середовища, але й оцінити свій вибір, оскільки вони починають ближче знайомитись з майбутньою професією. На 1-2 курсах найбільш інтенсивний вплив на адаптацію молодих людей до вузівського життя має їх соціальне оточення. На цьому початковому етапі для багатьох з них професійна перспектива залишається невизначеною. Навчання на 3-4 курсах — це етап засвоєння основних принципів студентського життя й розуміння сутності та специфіки обраної професії, а також формування уявлення про майбутню професійну самореалізацію. На завершальному етапі (5 курс) активізується період трудової соціалізації. Багато студентів починають замислюватись над застосуванням отриманих знань на практиці. Випускники, на відміну від студентів інших курсів, мають бути найбільш орієнтованими на практичну професійну діяльність, оскільки вже є володарями частки дефіцитного капіталу, з яким вони вийдуть у поле конкурентної боротьби. Отже, нормальною є ситуація, коли з кожним наступним курсом навчання відбувається природне наближення студентів до професійної групи.

Проміжна модель характеризується окремими перетвореннями у свідомості та поведінці студентів. Вихідний рівень максимальної віддаленості від професії протягом навчання студентів не долається повністю, він затримується на середньому рівні, що свідчить про певні протиріччя, які часто не усвідомлюються майбутніми спеціалістами. Мова йде, зокрема, про два типи розбіжностей: перший — це невідповідність між недостатнім рівнем підготовки

(недостатність фахових знань, не сформованість навичок, низький загальний рівень освіти) та стійким бажанням працювати за отриманою професією, другий — навпаки, протиріччя між відсутністю чіткої установки на професійну самореалізацію та високим інтелектуальним потенціалом й ґрунтовною підготовкою за фахом. Останній тип, зокрема, є наслідком розчарування певної частки студентів у професії, що може виникнути підчас навчання та більш детального знайомства зі сферою майбутньої професійної діяльності.

Девіантна модель ілюструє ситуацію збереження високого рівня відчуженості студентів від професії протягом всього періоду навчання у ВНЗ. Всупереч тенденції наближення до професії з переходом студентів на старші курси, часто-густо відбувається їх відторгнення від професії. Таке явище, як відмова від професії вже у межах ВНЗ, є, безперечно, негативною тенденцією, бо вона тягне за собою цілий комплекс протиріч та проблем. Серед них найголовнішими є збільшення на ринку праці людей з «формальною» освітою, непрофесіоналізм та, навіть, професійні девіації.

Описані моделі є узагальненою характеристикою можливих засобів перетворення студента у майбутнього спеціаліста. Реальні студентські групи є дуже диференційовані. Тому важливо розуміти, що шлях до професії, який проходять студенти, є непростим і роль ВНЗ у цьому процесі складається не тільки у забезпеченні високого рівню підготовки майбутніх фахівців, але й у формуванні позитивного іміджу професії та чіткого уявлення про реалії та специфіку тієї чи іншої професії.

Отже, для ліквідації негативних (девіантних) тенденцій необхідно звернути увагу на підвищення значення ВНЗ у процесі формування стійкої орієнтації на професійну самореалізацію студентської молоді. Для цього необхідно по-перше, розробити заходи з підвищення рівня інформованості молоді щодо специфіки майбутньої професійної діяльності, по-друге, збагатити навчальний процес спілкуванням з представниками практичної професійної діяльності, по-третє, перетворити виробничу практику з формальної у реальну й

ефективну, по-четверте, налагодити ефективні зв'язки з відповідною виробничою сферою, для якої кожний конкретний ВНЗ готує спеціалістів.

Ми також вважаємо, що важливу роль у формуванні бажання працювати за фахом відіграє позитивний образ професії, тому адміністрація ВНЗ повинна мати політику підвищення іміджу професії. Ця ж робота має вестись й у школах, що надають первинну інформацію стосовно різноманіття сфер професійної діяльності. Сучасні методики навчання й новітні джерела спеціальної інформації мають відіграти позитивну роль у формуванні відповідного ставлення до навчання. Таким чином, однією з головних задач вищого закладу освіти має стати недопущення появи розчарування студента в обраній професії.

Література:

1. Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму: монографія / В. Л. Погрібна. – К. : Алерта : КНТ : ЦУЛ, 2008. — 336 с.
2. Сокурянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода. – Харьков : Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.
3. Соціальні проблеми працевлаштування молоді: Аналітичний звіт / О. М. Балакірева, О. О. Яременко, О. В. Валькована, В. В. Онікієнко та ін. – К. : Держ. ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 132 с.
4. Федоренко Н. Вторичная занятость студентов в современных условиях / Н. Федоренко // Соціальні виміри суспільства. – Випуск 7. – К. : Інститут соціології НАН України, 2004. – С. 294-309.
5. Чередниченко Г. А. Молодежь России: социальные ориентации и жизненные пути (опыт социологического исследования) – СПб. : Изд-во РХГИ, 2004. – 504 с.
6. Шепеленко І. П. Життєві стратегії студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства / І. П. Шепеленко // Український соціум. — 2006. — №1. — С. 60-64.

7. Щудло С. Якісна освіта як чинник адаптації молоді на ринку праці / С. Щудло // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації: Матеріали 3 Всеукр. наук.-метод. конф. – Рівне, РДГУ, 2006. – С. 52-53.
8. Яковенко М. Формирование инновационной активности студенчества (прикладной аспект) / М. Яковенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002. — №1. – С. 153-164.